

תורת חלה

עמי כהן

גדר החיוב בחלה
חלה - תיקון לחטא המרגלים
החלה כתחליף למן
משמעות חטא המרגלים
כל ישראל ערבים זה בזה
הפרשת חלה - תיקון חטא אדם הראשון
כיבוש יריחו - הפרשת חלה
החטא ועונשו
תיקונה של חוה אמנו
הדלקת הנר
נידה
חלה

גדר החיוב בחלה

בתקופה בה א"י נמצאת על כף המאזניים יש מקום ללמוד ולהעמיק בייחודן של המצוות התלויות בארץ. חיבור זה ינסה להתחקות אחר ייחודה של מצות הפרשת חלה ביחס לשני אירועים הקשורים בה באופן בולט:

1. חטא המרגלים אשר לאחריו באה מצוה זו.
2. חטא אדם הראשון.

מקור המצווה מופיע בספר במדבר פרק ט"ו¹:

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה. והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'. ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן תרימו אתה. מראשית ערסתיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם.

מאימתי מתחייבים בחלה?

הרמב"ם בהלכות ביכורים כותב²:

1. פס' י"ז-כ"א.
2. פ"ח ה"ב.

אימתי מפרשין החלה! כשיתן את המים ויתערב הקמח במים מפריש החלה מתחילת דבר הנלוש.

גדר חיוב זה שונה מגדרי חיוב של מצוות אחרות התלויות בארץ³, והבדל זה בא לידי ביטוי בדין פירות חו"ל שנכנסו לארץ.
פוסק הרמב"ם בהלכות תרומות⁴:

פירות א"י שיצאו לחו"ל פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנאמר: 'אשר אנכי מביא אתכם שמה' - שמה אתם חייבין ובחוצה לה פטורין. ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהם. וכן פירות חו"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה, שנאמר: 'שמה' - שמה אתם חייבין בין בפירות הארץ בין בפירות חו"ל. ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם.

יש לברר מדוע בפירות חו"ל חיוב החלה הינו מדאורייתא ואילו חיוב תרו"מ מדרבנן?

בחינושי רבינו חיים הלוי מובאים שני הבדלים יסודיים, שאינם תלויים אחד בשני:

1. כדי להתחייב מן התורה יש צורך שהפירות יהיו בשעת החיוב שלהם בארץ.

ע"פ זה אין הבדל מהותי בין תרו"מ לחלה אלא שכדי להתחייב בתרו"מ יש צורך:
1. במירווח. 2. בשליש גידול.

לעומת זאת חיוב חלה תלוי בשעת גלגול הלישה, אי לכך פירות שהגיעו מחו"ל לעניין תרו"מ יהיו פטורים מן התורה, שכן לא מתקיים התנאי הנדרש, אך לגבי חלה יתחייבו מן התורה, שכן בשעת חיובם כבר היו בארץ.

2. באמת עיקר חיוב חלה לא דומה לחיוב בתרו"מ, שכן עיקר חיוב חלה בא ע"י מעשה הגלגול ותלוי בשם עיסה כמו שנאמר בפסוק "עריסותיכם", מה שאין כן בתרו"מ שעקר חיובם בא רק מכת גידולם כמו שנאמר בפסוק "דגנך".

ומסיים ר' חיים את הסברו:

דכל שניקתן מחו"ל שפיר שיהיו פטורין הן מתרו"מ, ומשום דשאני תרו"מ בעיקר דינים מחלה, דחויבן בגידולן שהוא זה תלוי רק ביניקה, אם מא"י אם מחו"ל.

יוצא א"כ עפ"י הסברו השני של ר' חיים, שישנו הבדל מהותי בין מצוות מעשר לחלה. מעשר חיובו תלוי בבית הגידול שלו (מקום היניקה), ואילו חלה חיובה תלוי במעשה האדם, שעת הגלגול.

ע"פ הסברים אלו יש להבין את מצוותה המיוחדת של הפרשת חלה. מצוה המוגדרת כתלויה בארץ, אך יחודית בכך שתלותה מתחילה במעשה האדם ולא במקום הגידול, כדוגמת מצוות אחרות.

מיקומה של המצוה בתורה יוכל להאיר את ענינו במשמעות העניין.

3. בערלה יש מקום לדון, שכן יש בה צד מיוחד של הלכה למשה מסיני בח"ל.
4. פ"א הל"ב.

חלה – תיקון לחטא המרגלים

מיד לאחר פרשת המרגלים מופיעות שתי פרשיות, שהקשרן אינו ברור: פרשת הנסכים ופרשת חלה.

ישנה התייחסות של חז"ל לקשר שבין חטא המרגלים לפרשת הנסכים שמופיעה מיד אחרי, אך משום מה אין התייחסות לפרשת חלה המופיעה אח"כ. עם זאת אנו מוצאים בראשונים התייחסות לסמיכות זו.

כותב הספורנו:

אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם. וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך. וכן אליהו: יעשי לי משם עוגה קטנה בראשונה... כד הקמח לא תכלה.

קשה להבין מדבריו מהו הקשר הישיר בין חטא המרגלים למצות חלה וכיצד מצוה זו מתקנת את חטא המרגלים ע"י החלת ברכה בבית דווקא. בכל אופן ניתן ללמוד שתי נקודות עיקריות מפירוש הספורנו:

1. יש מקום להסמיך את הפרשיות ולהבין את הקשר ביניהם.
2. לחלה יש תכונה להחיל ברכה על הבית.

רבינו בחיי הקושר ג"כ בין הפרשיות, מבאר בצורה ברורה יותר מהו התיקון במצות חלה:

ומה שהזכיר לשון מ'לחם הארץ' הוצרך לומר כן לפי שבמדבר היו אוכלים לחם מהשמים שהיה קדוש, ולכך ציוה כי כשיבואו לארץ ויאכלו מלחם הארץ שיקדשו אותה במצוה והיא מצות חלה וע"כ הזכיר בו את ה' ואמר מלחם הארץ יתרימו תרומה לה'.

ובהמשך אומר רבינו בחיי:

ועל דרך קבלה מצות החלה, שהיא מצוה יחידה בעיסה תרמוז לכנסת ישראל שכתוב בה אחת היא יונתי תמתי והוא המעשר והתרומה... ואם תשכיל זאת תדע עיקר הטעם במה שאין חיוב המצוה מן התורה אלא בארץ ובזמן שהשכינה שורה במקדש.

הסבר זה של רבינו בחיי פותח בפנינו כיוון חדש למשמעות התיקון בחלה. עם ישראל שחי במדבר במשך ארבעים שנה, היה חי תחת הנהגה אלוקית צמודה שביטויה המובהק היה בהורדת המן - 'לחם מן השמים'. כאשר עם ישראל הגיע לארץ פסק המן והגיע זמן אכילת לחם מן הארץ דווקא. נראה שהקבלות בין 'לחם מן השמים' לחלה ידגישו נקודה זאת⁵.

5. בנקודה חסידית לפרשת "שלח" התייחס הרב גינזבורג שליט"א לענין זה, אך בקצרה מאוד. אנו נלך בכיוון מעט שונה.
6. נאמר על חלה: "באכלכם מלחם הארץ" ופוסק הרמב"ם בהלכות ביכורים פ"ו ה"ב עפ"י הירושלמי שחיוב חלה הוא רק מ-5 מיני דגן ולמדים זאת מחיוב חמץ ומצה.

החלה בתחליף למן

ניתן למצוא קשר הדוק בין מצות חלה לבין המן אותו אכלו ישראל במדבר.

א. בעת כניסת עם ישראל לארץ, ובסמוך למעבר הירדן נאמר⁷:

וישבות המן ממחרת באוכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישראל מן ויאכלו מתבואת ארץ
כנען בשנה ההיא.

ובהתאם לזאת נאמר בספרא⁸:

כיוון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש.

ברגע שפסק המן והחלו לאכול מעבור הארץ, תפסה את מקומה מצות הפרשת חלה, בשונה
מדין תרו"מ שם היה צורך בכיבוש הארץ וחלוקתה כדי להתחייב⁹. מקור חיובה של חלה מיד
בכניסתה לארץ נלמד מן הביטוי המיוחד "בבאכם אל הארץ"¹⁰.
וכך אומר הספרי¹¹:

'בבאכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה', ר' ישמעאל אומר שינה הכתוב ביאה זו מכל
ביאות שבתורה, שבכל ביאות שבתורה הוא אומר 'והיה כי תבאו אל הארץ' והיה כי יביאך ה'
אלהקי' וכאן הוא אומר 'בבואכם' ללמדך שכיון שנכנסו ישראל לארץ מיד נתחייבו בחלה.

בהמשך ננסה לבאר את משמעות חיוב זה דווקא ברגע הכניסה.

ב. מהי הכמות המינימלית המתחייבת בחלה?

אומרת הגמרא¹²:

תנו רבנן ראשית ערסותיכם - כדי עיסותיכם. וכמה עיסותיכם - כדי עיסת המדבר. וכמה
עיסת המדבר - 'והעומר עשירית האיפה הוא'.

א"כ הכמות המינימלית להפרשת חלה היא כמות המן במדבר.

1. המן היה אך ורק ליוצאי מצרים, שכן הוא פסק עם הכניסה לארץ¹³.

בספרי זוטא על הפסוק: "מראשית ערסותיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם" הועלתה
האפשרות שמצות חלה תהא תקפה רק ליוצאי מצרים¹⁴:

תתנו, יכול יוצאי מצרים מניין אף לדורות? אמרת תתנו לה' תרומה לדורותיכם.

2. כאשר המלאכים מגיעים לאברהם אבינו הוא מטפל בהם במסירות ומבקש מאישתו "מהרי
שלוש סאים קמח סולת לושי ועשי עוגות". המדרש אומר ששרה הקפידה על הפרשת חלה
כמו על הדלקת הנר ונידה¹⁵. ונראה לומר שדייקו זאת גם מהפסוק הזה - "לושי ועשי

7. יהושע ה', י"ב.

8. פרשת בהר, הקדמה ג'.

9. ראה קידושין מ' ע"ב.

10. במדבר ט"ו, י"ח.

11. במדבר פיסקה ק"י.

12. עירובין פ"ג ע"א.

13. המן פסק בז' אדר, במות משה אך נשמר בכליהם עד הגיעם לארץ.

14. פיסקה ט"ו.

15. ראה בראשית רבה ס', ט"ז.

עוגות". לישה היא התנאי להפרשת חלה כפי שפוסק הרמב"ם: "מפריש החלה מתחילת דבר שנילוש"¹⁶. והמדרש על פסוק זה דורש¹⁷:

א"ר יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' יונה ואף ר' לוי בשם רבי חמא ב"ר חנינא אמר לארבעים ושניים מסעות ירד להם המן, והיכן ירד באלוש ולמה באלוש בזכות שאמר אברהם 'לושי ועשי עוגות'¹⁸.

הקבלות אלו מחזקות את הטענה שהחלה הינה תחליף למן ותיקון לדור המדבר ובראשם המרגלים שניזון מהמן. כדי להבין נקודה זו נברר תחילה את מהותו של חטא המרגלים¹⁹.

משמעות חטא המרגלים

המרגלים היו אנשי שם, נשיאי העדה, אנשים גדולים וצדיקים, שרצו להידבק בה', ולכן העדיפו את חיי המדבר על פני החיים בא"י. חיי המדבר היו עטופים בניסים, גן עדן עלי אדמות, אין צורך בעמל, טורח ויגיעה. לדידם, ב"זיעת אפך תאכל לחם" היתה אפיזודה רחוקה, כל שצריך לעשות הוא לעסוק בתורה ולהתענג על זיו השכינה, עד כדי כך שדרשו חז"ל²⁰:

מכאן היה רשבי"י אומר לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. הא כיצד? היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה, ומהיכן יושב ומכסה.

המן היה מגיע עד לפתח בתיהם של בני"י וכל מאכל שרצו לטעום היו טועמים. הספרי²¹ דרש זאת על הפסוק "שטו העם ולקטו וטחנו ברחיים ובשלו בפרור"²²:

שטו העם ולקטו, יכול מפני שמצטערים עליו בשעת לקיטתו היו מתרעמים ת"ל שטו העם לפתח ביתו היה יוצא ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו ואחר כך וחם השמש ומנס.

במדבר לא היתה שום משמעות למעשה האדם, הכל מן המוכן מאת הקב"ה. אך כל זה התאים להנהגת המדבר, הנהגה אלוקית ישירה ללא צורך באתערותא דלתתא, זאת היא הנהגת משה "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". על כך אומר המדרש²³:

כנגד ג' פרנסים טובים שנתן להם הקב"ה לישראל משה אהרן ומרים שטמר (מיכה ו') ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים, נתן להם מן בזכות משה וענני כבוד בזכות אהרן ובאר בזכות מרים.

לכן כאשר נפטר משה פסק המן לרדת²⁴.

16. ראה תחילת המאמר.

17. תנחומא ישן פרשה ל"ב עפ"י "תורה שלמה".

18. בבראשית רבה מ"ח מופיע בנוסחה מעט שונה, שם מודגשת זכותו של אברהם שהורה לשרה ע"כ.

19. חטא זה מורכב מאוד וע"כ מבטא פנים רבות. אנו נלך לאור פרשנותו של הרא"ה ב"חבש פאר" דרוש א', עמודים ל"ג-ל"ד. ראה הרחבה ב"טל חרמון" לרב שלמה אבינר על פרשת המרגלים.

20. מכילתא בשלח פרשה ב'.

21. פיסקה פ"ט.

22. במדבר י"א, ח'.

23. במדבר רבה, פרשה י"ג.

24. קידושין ל"ח ע"א.

על רקע תפיסה זו מגיעה מצות חלה. החלה מבטאת את הפעילות המקסימלית של האדם. ראשית, חיוב חלה תלוי במעשה האדם, בשעת גלגול. שנית, חז"ל מדגישים שהחלה היא המצוה האחרונה שהאדם פועל בלחם לפני שהוא מברך ואוכל, וכדברי הילקוט שמעוני²⁵:

אי"ר יהודה בן רבי שלום אפילו הדיוט שבהדיוטות אינו פושט פרוסה לתוך פיו עד שעושה מצוות. כיצד? יצא לחרוש... בא לאפותה הוא מקיים מצות חלה הרי עשר מצוות... ולא עוד אלא כיון שהוא בא לאכול הוא פושט שתי ידיו ליטול לידים מה טעם אלא שהוא פושטן לפני הקב"ה והן מלמדן עליו סניגוריא. אמר ליה רבונא הרי עשר אצבעות לפניך אינם טועמות עד שיתקיימו עשר מצוות בעפר...

לכאורה יש לתהות שהרי ברכת הלחם היא הפעולה האחרונה, אלא שהברכה אינה מצד הלחם אלא מצד האדם המברך, וכידוע, הברכה היא מדרבנן. הפרשת החלה מחנכת אותנו, שלמרות פעולותיו הרבות של האדם, מעשיו קשורים ישירות למעשה ה' ואין חלילה ניתוק בין השניים, כפי שסברו המרגלים.

נראה, שהמספר עשר אינו מקרי ואנו מוצאים אותו בכמה אופנים בהקשר ללחם ולחלה²⁶. במזמור ק"ד בתהילים נאמר:

מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ.

פסוק זה מבטא את הקשר הישיר של הקב"ה ביציאת הלחם לעולם, על אף שהאדם הוא שמייצר את הלחם, ולמרבה הפלא יש בו עשר מילים. כמו כן הפסוק²⁷ המצווה על חלה מונה גם הוא עשר מילים:

ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן תרימו תרומה.

וכן ברכת הלחם מונה עשר מילים:

ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ.

נראה שזה בא לבטא את שהסברנו, שישנה אחדות במעשה הבריאה. פעולותיו של האדם בעולם רבות ומשמעותיות, אך כולן מיוחסות לקב"ה, כולן נובעות ממנו.

וכך מתבטא המהר"ל בדרך חיים בהסבירו את דין המעשר²⁸:

אומנם העשירי הוא נגד בחינה אחרת בפני עצמה הוא האחדות שבו הוא אחד...

ובהמשך הוא אומר:

ולפיכך העשירי הוא קודש אל ה' יתברך כי העשירי מצד שהוא אחד ואלו ראוי העשירי שהוא מצד הפועל.

מצוה יחודית זו, שאינה תלויה בגידולי הקרקע כפי שביארנו²⁹, הינה למרות הכל מצוה התלויה בארץ שנאמר "בבואכם אל הארץ", שכן מעשה האדם לוקח בה תפקיד מהותי וזה אינו יכול לקבל משמעות רוחנית כי אם בא"י.

25. במדבר, רמז תשס"ו.

26. ראה טור סימן קס"ז.

27. במדבר ט"ו, עיין בפירושו של רבינו בחיי בהוצאת מוסד הרב קוק ובהערת הרב שעוועל.

28. עמ' ק"מ.

כוחה של המצוה בחוץ לארץ הוא קישוט, הכנה לארץ ישראל, ושמה זוהי הסיבה לדין המיוחד בחיוב חלה בחוץ לארץ בנימוק "שלא תשתכח תורת חלה" בדומה למצוות בכללן, אשר נחשבים בחו"ל כציונים בלבד, כפי שמתבטא הספרי²⁹:

ואבדתם מהרה... אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינים במצוות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים... כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני היו מצויינים במצוות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים הוא שירמיהו אומר הציבי לך ציונים וגוי אלו המצוות שישראל מצויינים בהם, שימי לך תמרורים זה חורבן בית המקדש.

והרמב"ן על מדרש זה מבאר³¹:

כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה' ולפיכך אמרו בספרי וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

כל ישראל ערבים זה בזה

נראה שישנה נקודה נוספת מיוחדת בחלה השונה מהותית מן המן. ההשגחה האלוקית הישירה, הבאה לידי ביטוי במן, מולידה גם כן השגחה פרטית. המן בטא את הפרטיות וכל אחד קיבל כפי הראוי לו³²:

זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגולגולת מספר נפשתיכם איש לאשר באוהלו תקחו.

המן לא ניתן שווה בשווה אלא בהתאם לרמתו הרוחנית של האדם, כפי שאומרת הגמרא ביומא³³:

כתיב וברדת הטל על המחנה לילה [ירד המן עליו] וכתיב ויצא העם ולקטו וכתוב שטו העם ולקטו הא כיצד? צדיקים ירד על פתח בתייהם בינונים יצאו ולקטו רשעים שטו ולקטו. כתיב לחם וכתוב ענות וכתוב וטחנו. הא כיצד? צדיקים לחם, בינונים עוגות, רשעים טחנו בריחים או דכו במדכה.

המן היה מדד לקשר הישיר בין הקב"ה לאדם הפרטי בהתאם לרמתו הרוחנית. על פי "התנהגותו" של המן ניתן היה לדעת מיהו אותו אדם האוכל אותו.

המן איננו הגורם להתייחסות פרטית זו, אלא הוא כפועל יוצא של העובדה, שהמן ירד רק בחו"ל, שם עם ישראל נחשב כאוסף בודדים, בשונה מא"י שבה כל ישראל ערבים זה לזה. ההנהגה בארץ פועלת על הכלל כפי שבא לידי ביטוי בפסוק³⁴:

הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת.

29. ע"פ הסברו השני של ר' חיים בתחילת המאמר.

30. דברים, פיסקה מ"ג.

31. ויקרא י"ח, כ"ה.

32. שמות ט"ז, ט"ז.

33. דף ע"ה ע"א.

34. דברים כ"ט, כ"ח.

ומביאה על כך הגמרא³⁵:

הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עייין שבעד?
מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן.

הירדן הוא נקודת הגבול והמעבר בין חו"ל לא"י, בין ההנהגה הפרטית להנהגה הכללית.
הנהגה זו באה לידי ביטוי במצוות חלה בארץ ישראל כפי שמבאר השם משמואל³⁶:

אבל חלה לא נתחדש בה דבר אלא מה שכל חלקי הקמח מתאחדים לגוש אחד וכאשר מוציא
מזה גם כן הראשית לכהן הוא תיקון על העדר התאחדות בין ישראל. ועל כן כתיב וראשית
עריסותיכם וכי להניח ברכה אל ביתך כי על ידי התאחדות ישראל שורה ברכה.

ע"י אחדות חלקי הקמח לגוש אחד מתקנת החלה את אותה הנהגה פרטית שבאה לידי ביטוי
במין, אך היא גם מבטאת בכך את הדרישה לאחדות שתוביל ברכה רבה לכל ישראל.
השם משמואל ממשיך ומסביר מדוע עם ישראל נתחייב בחלה מיד עם כניסתו לארץ, בשונה
מתרו"מ³⁷:

הרכבה מחלקי הסולת הנפרדים יחד עם המים מוליד כח חדש שלא היה קיים בהיותם
נפרדים. וכל ראשית הוויה היא קודש, וידוע שאחר שעברו ישראל את הירדן נתערבו לענש
איש בחטא חברו מפני שארץ ישראל מחברתם להיות כולם כאיש אחד... על כן תיכף בעברם
את הירדן שייכת להם מצוות חלה.

מצות חלה מבטאת במדויק את העומק הרוחני היחודי הקיים בא"י, חיבור כוחות שונים
ויצירת כוח חדש אחד.

נראה שהדברים מבוססים על דברי הזוהר הקדוש בפרשת אמור³⁸:

בא וראה כיוון שכנסת ישראל עתה בגלות כביכול לא נקרא אחד. ומתי נקרא אחד? בשעה
שיצאו ישראל מן הגלות וכנסת ישראל תחזור למקומה.

אם כן ראינו שמצות חלה מרוממת את מעשה האדם וקושרת אותו ישירות למעשה ה', ומהווה
עקב כך תיקון לחטא המרגלים.

נראה שחז"ל ראו מצוה זו מזווית נוספת, המשלימה את התמונה: קידוש והעלאת החומר.

הפרשת חלה – תיקון חטא אדם הראשון

חז"ל מתייחסים לקשר בין החטא הקדמוני למצות חלה ובמיוחד מדגישים את חלקה של
האשה. מחלוקת ידועה בחז"ל היא מה היה עץ הדעת, וכדברי הגמרא בסנהדרין³⁹:

35. סנהדרין מ"ג ע"ב.

36. פרשת שלח תרע"ב.

37. ליקוטים לפרשת שלח (בשינויים קלים).

38. דף צ"ג ע"ב בתרגום הסולם. וראה בהרחבה הקדמת הרא"ה לשבת הארץ.

39. דף ע' ע"א. וישנה דעה נוספת שאתרוג היה.

רבי מאיר אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין.

רבי יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן. רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שטאמר ויתפרו עלה תאנה.

ובתיקוני זוהר מבואר⁴⁰:

חטה הוא האילן שממנו אכל אדם הראשון והוא לא הפריש משם חלה ומשום זה לא חל בו חלה.

על פי הזוהר חטאו של אדם הראשון היה בכך שלא הפריש חלה לפני אכילתו. בהסבר זה יש להבין שני עניינים:

1. מה משמעותה של הפרשה זו?

2. אנו יודעים שחיוב ההפרשה הינו על האשה ומדוע הואשם האדם בכך?

נראה לבאר את משמעות ההפרשה על פי דרשת חז"ל את הפסוק⁴¹ "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה":

זרע להם הקב"ה את התורה והמצוות ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל אפילו בעיסה.

אין שום דבר המנותק מהקב"ה ונמצא מחוץ לתחומו. אפילו בעיסה, המבטאת צד נחות ורחוק מקדושה, גם שם מגלה הפרשת החלה את שייכותה וחיבורה לקדושה.

כיבוש יריחו – הפרשת חלה

כותב המדרש⁴²:

ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה - אמר יהושע הואיל וכבשנו אותה תחלה נקדיש את כל שללה לגבוה...

מה משמעותה של הפרשה זו?

לאחר מעבר הירדן, עם ישראל מתחיל לאכול מעבור הארץ ופותחים בהכנות לכיבוש יריחו. האם כיבוש זה היה ניסי או טבעי?

הצד הניסי במלחמה זו מודגש מאד, כגון בנפילת החומות⁴³, עם זאת הכיבוש עצמו נעשה כדרך מלחמה רגילה. כשם שהפרשת החלה מגלה על קדושתו של כל הלחם, כך מלחמה זו - שהיה בה צד ניסי מובהק - מגלה על כל המלחמות הבאות שייעשו על ידי כיבוש טבעי, שה' הוא הנלחם להם דרך צבאו שבארץ.

40. תיקון שש עשרה, מאמר 'בראשית דא חלה' בתרגום הסולם.

41. תהילים צ"ז י"א.

42. במדבר רבה י"ד, א'.

43. ישנה הקבלה לנפילת חומות ים סוף "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", אך בעוד שבים הקב"ה הוא המטביע את מצרים, ביריחו עם ישראל הוא הכובש.

לכן אוסר יהושע את שללה של יריחו ומקדיש אותו תרומה לה', שכן הוא מבין שה' הוא הנלחם להם. כמו כן הוא מקלל את מי שיבנה אותה שמשפחתו תיהרס, שכן מי שאינו מפריש חלה ביתו מתקבל בדומה למה שאמר הספורנו⁴⁴:

אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה, למען יהיו ראויים שתחול **ברכה בבתיהם**.

לאור הבנת החשיבות של מעשה האדם במצוה זו ניתן להבין את דברי הספרי זוטא על הפסוק "ראשית עריסותיכם"⁴⁵:

יכול אף חטים וקמח ת"ל חלה.

יש עניין מיוחד במעשה גמור של האדם. בחיטים כלל לא פעל האדם ובקמח ישנה רק התחלת מעשה⁴⁶.

ניתן לסכם עניין זה בדבריו של ר' צדוק הכהן מלובלין בליקוטי מאמרים⁴⁷:

דבר נקל להכיר במעשה שמים שהוא מן השמים והכל יודעים שאין בכח אדם עצמו להצמיח התבואה, אבל במעשה אדם לטחון החיטה ולעשות עיסה ולאפות בזה **רבותא כשמכיר שגם בזה הוא הנותן לך כח... וזהו החלה**⁴⁸.

היכולת לקשור את מעשה האדם לקב"ה היא משמעותה וביטוייה של מצוה זו.

גם אדם הראשון בנוי בצורה זהה כפי שאומר המדרש:

אדם הראשון - חלתו של עולם היה. כיצד? נאמר 'ואד יעלה מן הארץ (מים) והשקה את כל פני האדמה(קמח) וייצר ה' אלקים אדם'.

מגיבול הקמח והמים נוצרה עיסה שממנה הופרש אדם הראשון.

ניתן לומר שהפרשת האדם מן האדמה מגלה שכל האדמה שייכת לקדושה והאדם הוא המייצג לעניין זה.

החטא ועונשו

ננסה לבאר את משמעות אי הפרשת החלה על ידי חוה, בעזרת דברי הרמח"ל בעניין הנסירה. אדם וחווה היו דבוקים באור האלוקי, אך לא מכח עצמם אלא מכח הבורא. בדבר זה יש חיסרון משום "נהמא דכיסופא", לחם בושה, "מי שאוכל מה שאינו שלו מתבייש להסתכל בפניו של הנותן".

ייתכן שאי הפרשת חלה ביטאה את רצונה של חוה להינתק מהקב"ה ומהקדושה, על מנת להתחבר מרצון ברמה גבוהה יותר "פנים אל פנים". אולם ככל הנראה היה זה מוקדם מדי.

44. במדבר ט"ו כ'.

45. פיסקה ט"ו.

46. ראה סוגיית קימחא דחיטי - ברכות ל"ז ע"א, שם מבארים שיש עילויא אחרינא ולכן יברך שהכל נהיה בדברו.

47. אות ג', מופיע בסוף הספר דברי סופרים בעמוד 99.

48. וכן ראה בשם משמואל המרחיב ע"כ, פרשת שלח תר"ע.

הנחש ידע זאת והדגיש לחוה "והייתם כאלוקים יודע טוב ורע", כלומר בעלי בחירה ורצון אישיים להתעלות או להתדרדר לשפלות, כפי שרצה בעצמו.

בכל אופן, לפי הסבר הזוהר קשה מדוע נענש האדם, הרי החיוב הוא על האשה? אלא שאדם הראשון נענש על שלא בירר האם אשתו הפרישה חלה או לא, כפי שאומרת המשנה בכתובות⁴⁹:

אלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית. ואיזו היא דת משה? מאכילתו שאינו מעושר ומשמשותו נידה ולא קוצה לה חלה...

ע"כ שואלת הגמרא:

היכי דמי? אי דידיע - נפרוש. אי דלא ידע - מנא ידע?

לכן מעמידה הגמרא שמדובר במקרה שאמרה לבעלה, שהאחראי על העיסות הפריש לה והבעל הלך לבדוק זאת ומצא ששיקרה. על מציאות שכזו אומר ר' יהודה, הוא שאמר "עץ הדעת חטה היה":

כל היודע באשתו שאינה קוצה לו חלה יחזור ויפריש אחריה.

ועל כך ענו לו חז"ל:

אין אדם דר עם נחש בכפיפה.

אדם הראשון היה צריך לברר האם הופרשה חלה או לחילופין להפריש במקומה, אך הוא לא עשה זאת ויתכן שהיה שותף למאוויי אשתו.

נראה שהביטוי "אין אדם דר עם נחש בכפיפה" קושר אותנו בהכרח לחטאו של הנחש הקדמוני בעניין זה. חטא זה גרם שמקירבה ואהבה גדולה בין האדם לאשתו נוצר ריחוק וניכור, כיוון ש"מהי אשה לאיש" וכאשר רוצים לנתק את ה' מקשר זה כל שנותר הוא אש. ריחוק זה היה כה גדול, שלאחר שגורש מגן עדן לא בא על אשתו מאה ושלושים שנה כפי שאומר המדרש על צילה ועדה שבאו בפני אדם הראשון וטענו כנגדו⁵⁰:

כלום פרשת מחוה הרי מאה שלושים שנה אלא כדי שלא תעמיד ממנה בן.

תיקונה של חוה אמנו

נאמר במסכת שבת⁵¹:

על גי עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנידה, בתלה ובהדלקת הנר.

מהו המיוחד דווקא בגי עבירות אלה?

הירושלמי על משנה זו מבאר⁵²:

49. דף ע"ב ע"א.

50. בראשית רבה פרשה ל"ג פסקא ד'.

51. פרק ב' משנה ו'.

52. פ"ב מ"ו. מדרש זה מובא גם בבראשית רבה ל"ז, ח' בנוסח מעט שונה.

אדם הראשון דמו של עולם, דכתיב ואד יעלה מן הארץ, וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות נדה לאשה. **ובחלה**: אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה, דכתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ותייא כיי דמר רבי יוסי בר קצרתה כיון שהאשה מקשקשת עיסתה במים היא מגבהת חלתה. וגרמה לו חוה מיתה. לפיכך מסרו מצות חלה לאשה. **ובהדלקת הנר**: אדם הראשון נרו של עולם היה שנאמר נר אלהים נשמת אדם. וגרמה לו חוה מיתה, לפיכך מסרו מצות הנר לאשה.

ג' עבירות אלו הם חטאיה של חוה, שגרמו לריחוק בינה לבין בעלה. ולמולך עומדות המצוות המחייבות כל אישה מישראל, האמורות לתקו פגם זה ולהוות נדבך מרכזי בשלום הבית ובאחווה והקירוב בין בני הזוג⁵³.

כיצד מתקנות מצוות אלו את הפגם שנוצר בעקבות החטא?

הדלקת הנר

אנו מוצאים שהאור מסייע לשלום בין בני הבית ובין האדם וחפציו, כפי שבא לידי ביטוי בדברי רש"י⁵⁴:

שלא יהיה לו ממה להדליק ובמקום שאין נר אין שלום שהולך ונכשל ואוכל באפילה.

וכן מבאר רש"י מדוע נר שבת קרוי "שלום ביתו":

שבני ביתו מצטערין ליטב בחושך.

נידה

הריחוק בין בני הזוג בעוד האישה נידה, מסייע לחיזוק הקשר והקירבה כאשר נידתה פוסקת, כדברי ר' מאיר במסכת נידה⁵⁵:

היה ר"מ אומר מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה.

אברהם קורמן זצ"ל הביא מספר מחקרים על התועלת הגדולה בריחוק מהאשה בשעת נידתה⁵⁶.

חלה

מאכלים מתוקנים תורמים לשלום בית, וכדברי השו"ע⁵⁷:

53. מקור הרעיון בחוברת המאלפת: "האור שבנו - עיון מחודש במצוות הדלקת נר שבת" לרבנים אמיר גלטר ואילן דנינו.

54. שבת כ"ה ע"ב ד"ה "ותזנח משלום נפשי".

55. דף ל"א ע"ב.

56. ראה התייחסות ארוכה ומפורטת ע"כ במאמרו "משפחה יהודית וטהרתה" מופיע בניב המדרשייה כדף י"ד תשמ"א עמ' 184.

57. א"ח סימן ר"ס, ב'.

כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה: עשרתם, הפרשתם חלה, ויאמר להם הדליקו את הנר.

הפרשת חלה הינה תוספת שלא מופיעה במשנה, מה שמדגיש עוד יותר שגם הפרשת חלה הינה חלק מתיקון החטא.

חוה קיבלה את הציווי שלא לאכול מעץ הדעת מאדם הראשון בעלה והמרתה את פיו, ולאחר מכן האכילה אותו בלי שבירר היטב. כעת על האדם מוטל להתעניין האם אשתו הפרישה חלה והיא מצידה צריכה לשמוע בקולו ולהפריש במקרה שלא עשתה כן.

השו"ע מדגיש שזה צריך להאמר ב"לשון רכה" כדי לתרום לשלווה והרוגע בבית⁵⁸.

בהפרשת החלה קיים עניין נוסף.

החטא גרם לדוחק בפרנסה, לקללה בבית, "בזיעת אפיך תאכל לחם", ולעומת זאת הפרשת החלה גורמת לברכה בבית.

מסביר המהר"ל ב"דרך חיים" (פירושו על מסכת אבות) ⁵⁹:

גבי חלה נמי אמרינן... ויש לך להתבונן הטעם שמתברך המפריש את החלה, כי החלה היא מצוה שהיא לבית דהיינו פרנסת הבית ולא כן התרומה ולפיכך הבית של אדם מתברך.

בערב שבת סמוך לחשיכה קלקלה חוה ובערב שבת סמוך לחשיכה כל אשה בישראל תתקן. הגמרא בסנהדרין מתארת את סדר יומם של אדם וחוה ביום השישי - היום הראשון להיווצרותם⁶⁰:

אמר רבי יוחנן בר חנינא: שתיים עשרה שעות הוי היום; שעה ראשונה - הוצבר עפרו, שניה - נעשה גולם, שלישית - נמתחו אבריו, רביעית - נורקה בו נשמה, חמישית - עמד על רגליו, ששית - קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית - עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית - נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית - סרח⁶¹, אחת עשרה - נידון, שתיים עשרה - נטרד והלך לו.

אם כן סמוך לחשיכה חטאו אדם וחוה, ולכן יש עניין דווקא בערב שבת לאפות חלות ולהפריש חלה כתיקון לחטא⁶².

וכך פוסק הרמ"א באו"ח⁶³:

והגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויו"ט, והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות.

ומוסיף המשנה ברורה (ע"פ המגן אברהם)⁶⁴:

58. עמ' 71 בחוברת "האור שבג"ה ה"ל.

59. פ"ה מ"ח.

60. דף ל"ח ע"ב.

61. באבות דרבי נתן פרק א' הגירסא מעט שונה: "עשירית צווהו אחד עשר סרח שתיים עשר נטרד והלך לר'.

62. המעניין הוא שגם המן נברא בערב שבת.

63. סימן רמ"ב, א'.

64. סימן רמ"ב, ו'.

עוד יש בזה טעם כדי לקיים מצות חלה לפי שאיבדה את אדה"ר שהיה חלתו של עולם שנברא בע"ש.

וכן נראה מדברי הביאור הלכה⁶⁵:

ובעו"ה היום התחילו איזה נשים להשבית המנהג ההוא ולוקחין מן האופה ולא שפיר עבדי דמקטינים בזה כבוד שבת.

לסיום, נוסיף נקודה הנוגעת בשני המסלולים אותם הצגנו לעיל.

חטא אכילת עץ הדעת הוריד את העולם למצב בו בכל דבר קיים טוב ורע ויש צורך בבירור גדול של האדם. אחד הבירורים המרכזיים באים לידי ביטוי באכילה.

הפרשת החלה מבטאת את הבירור שכה זקוקים לו בעולם הזה, כדי להיות מסוגלים לאכול בצורה מתוקנת, כפי שאומר הי"ש משמואל', על ההבדל שבין המן לאכילת לחם מן הארץ⁶⁶:

וכל ענין האכילה הוא לברר חלקי הזן מן המאכל והפסולת תידחה לחוץ, אך המן לא היתה בו פסולת כלל.

מצוות הפרשת החלה, שמרוממת את מעשה האדם וקושרת אותו למעשה ה' מבטאת את מלאכת הבורר של האדם בעולם ודווקא בארץ ישראל, שבה גם החומר מן הקודש נובע.

ככל שנטע את שורשינו בארץ ישראל, נבנה מדינה מתוקנת עם מוסדות ראויים כך נרגיש יותר את עוצמתה של מצוה זו בפרט ושל כל שאר המצוות בכלל.

כפי שכותב הראי"ה⁶⁷:

האמונה בכלל אינה מאירה כי אם בכנסת ישראל הבריאה, השלמה בחסנה, בממלכתה במקדשה, בארצה, בכל קנייניה הרוחניים והחומריים. **המצוות כולן הן תמיד קשורות במגמתן ובתוכן הפנימי שלהן דווקא לאותו המצב העליון ואז הן מתראות בכל הדרן.**

ובהמשך אומר הרב:

במצוות המקדש, וכל התלוי בהן, ובכל המצוות התלויות בארץ בכלל, ניכר שינוי הצביון של תכונת האורה הרבה מאוד והן אינן במילואן גם לפי תכונת ההלכה כי אם כשהאומה עומדת במצבה היותר מלא.

אבל אפילו במצוות המעשיות כולם, וגם במצוות שבין אדם לחבירו, וכל מעלות המידות, הנקשרות בכל דרכי הדת, **בכולן האור המלא שורה רק במעמד המלא של האומה, ולפי ירידתה כך האור מתמעט.**

לא ניתן לצפות שהמצוות יפיקו את זוהרן המלא כאשר המציאות אינה בשלמותה, קרי עם ישראל בארץ ישראל, ממלכה מתוקנת, בית המקדש על מכונו, כהנים בעבודתם, לוויים בזמרים וישראל במעמדם.

גם מצוות חלה, תקבל את זוהרה דווקא בארץ ישראל ובמיוחד כששכינה שורה במקדש.

65. סימן רמ"ב ד"ה "והוא מכבוד שבת וכו".

66. וירא תרע"ה.

67. אורות ישראל ז', ו'.